

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12:[342.1:141]

DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.67.342255>

Ізюта Петро Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, професор кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін, Інститут права та суспільних відносин, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Київ, Україна
e-mail: selenatega@gmail.com
ORCID iD: 0000-0001-9851-3434

Женжера Сергій Володимирович, кандидат філософських наук, доцент кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу, Інститут права та суспільних відносин, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Київ, Україна
e-mail: shyjed@ukr.net
ORCID iD: 0009-0000-8154-1164

КОНЦЕПТ СИЛИ У ФОРМУВАННІ ФІЛОСОФІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ (СВІТОГЛЯДНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ)

У статті акцентовано на відсутності єдиної національної ідеї сучасної України. Висунуто припущення щодо орієнтації на концепт сили. Проаналізовано поняття сили в історії філософії в її конструктивних проявах. Наголошено на важливості популяризації на міжнародному рівні сильних сторін Української держави та народу. Звернено увагу на підготовку фахівців відповідних сфер та служб.

Ключові слова: національна ідея, прояви сили, самовдосконалення, страх, внутрішня сила, помікований шлях, стратагеми.

Постановка проблеми. У сподіванні на завершення війни, яка є екзистенційною для нашої держави та народів, що її населяють, українці нерідко відчувають серйозну невідповідність між очікуваннями міжнародної допомоги, справедливості й реальним ставленням деяких іноземних партнерів, організацій, конкретних

політиків. До цього не варто підходити радикально та кидати звинувачення в геополітичній змові, морально-етичній непорядності, співробітництві з агресором – важливо паралельно працювати над власним іміджем та усвідомленням того, які очікування є об'єктивними, а які жодним чином не співвідносяться з поглядом на Україну зі сторони інших геополітичних гравців.

З логічної точки зору, маємо спиратися на певну національну ідею, на її основі формувати стратегію розвитку й підвалини прийняття конкретних політичних, дипломатичних, юридично-правових, воєнних рішень. І якщо національна ідея буде пов'язана з хоч якимось виживанням, тоді стратегія полягатиме в тому, аби нас просто залишили у спокої, дозволили бути «другим, третім номером» за спинами у держав і народів, що визначають міжнародну повістку. Якщо ж Україна сподівається на перемогу, справедливість, відновлення територіальної цілісності, відбудову, репарації, покарання воєнних злочинців, викриття їхніх спільників тощо, тоді в основі має лежати активна і потужна національна ідея.

Відповідно ми маємо не боятися говорити про прояви сили. Сила здатна виступити тим конкретним філософським поняттям, на якому може ґрунтуватись один із векторів національної ідеї незалежної та самостійної Української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська національна ідея активно дискутується, цьому питанню присвячуються окремі конференції [1]. Проте воно має переважно проблематичний характер [2], у кращому разі йдеться про перспективи, генезу. Це відбувається через відсутність національного консенсусу та подальшої державної програми з його реалізації. Одним із пояснень є той факт, що попередня ідея щодо здобуття незалежності була реалізована в 1991 р. [3]. А отже, розпочався процес формування нової, який значною мірою залишається стихійним і не завжди контрольованим.

Якщо ставити питання не лише на рівні лозунгів та неофіційної ідеології, але звернутися до філософсько-правових засад, то слід акцентувати на стратегічних програмних документах, прийнятих на найвищому рівні або таких, що плануються до дискусії й підписання.

Концепт сили досі відсутній у Стратегії сталого розвитку України, як в офіційно затвердженій у 2020 р. Президентом України Петром Порошенком [4], так і в проєкті до 2030 р. (наразі авторами є депутати О. А. Недава, А. В. Бабак, О. В. Співаковський, О. В. Кірш) [5]. У чинному документі розділ 3 «Дорожня карта та першочергові пріоритети реалізації Стратегії» містить чотири вектори руху: розвиток, безпека, відповідальність, гордість. Ці ж вектори повторюються у проєкті закону до 2030 р. (розділ 1 «Стратегічне бачення сталого розвитку України»).

Указ Президента України Володимира Зеленського «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. хоча і виданий «З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина...», але є, скоріше, документом із підготовки до прийняття відповідної стратегії та акцентує на зібранні експертів. Він містить 17 цілей та не орієнтований на прояви сили [6].

Таким чином, бачимо, що офіційних спроб на загальнодержавному рівні прямо говорити про «силу» у складі національної ідеї, тобто про «сильну Україну», досі немає. Тому філософи та юристи мають змогу, та, на нашу думку, нагальну потребу, проаналізувати відповідний історичний і теоретичний матеріал стосовно поняття «сили» (яка не потрапляє до переліку загальноновизнаних філософських категорій), залучивши джерела як спеціально філософські, так і спільні для історії філософії та філософії права. У цій розвідці ми звертаємося до розуміння сили в давньокитайській традиції [7; 8], з античної доби залучаємо методологію Арістотеля [9–11], із доби Давнього Риму наводимо бачення Марка Аврелія [12]. Доба Нового часу стосовно проявів сили з очевидністю вимагає обережного та конструктивного залучення концепції Нікколо Мак'явеллі [13]. Також ми не можемо обійти увагою творчість Фрідріха Ніцше [14], але в максимально поміркованій формі, не з метою рецепції радикальних ідей, але з акцентом на самовдосконаленні людини, перевершення самої себе.

Формулювання цілей. Відповідно до вищезазначеного, наше дослідження покликане звернути увагу на те, що сила або демонстрація сили може стати п'ятим вектором сталого розвитку України (разом із зазначеними вище розвитком, безпекою, відповідальністю, гордістю). У такому разі стратегія нашого спільного руху набуде додаткової цілеспрямованості та зовнішньої активності (у політичному, культурному, науковому сенсах тощо).

Виклад основного матеріалу. Дозволимо собі висловитись наступним чином, що у філософсько-правовій практиці наявний досить неприємний парадокс. З одного боку, існують досить детально розроблені міжнародне право та міжнародне гуманітарне право (або право війни, яке обговорюється в загальноєвропейському масштабі щонайменше з часів Першої світової війни). Проте ці види права, покликані знімати міжнародну напругу, зупиняти збройні конфлікти або принаймні робити їхній перебіг цивілізованішим, захищати цивільне населення, враховувати права полонених, не спрацьовують саме в ті моменти, коли є найбільш потрібними. Ми бачимо на власному прикладі, що залучення інтересів ключових геополітичних гравців роблять

неефективними, суто формальними або взагалі нівелює: 1) санкції; 2) постанови про міжнародний розшук; 3) угоди щодо воєнної та фінансово-воєнної допомоги тощо. Усі ці речі часто залишаються на папері, визнаються в мирний час, але далеко не всі держави та міжнародні організації наважуються вжити відповідних заходів проти озброєного агресора чи просто сильного опонента.

Фактично ситуація не відповідає науковій моделі світогляду, коли окремі питання мають бути приводом для прийняття рішень, пошуку конкретних відповідей. Тоді як міжнародне право досі нагадує, скоріше, філософію, де цінність становлять вічні питання, а всі рішення відносні та історично і культурно плинні, не пов'язані з об'єктивною істиною, оскільки в кожній стороні «правда» своя.

Відповідно, на нашу думку, слід робити акцент не лише на міжнародному праві (не сподіватись на норми як такі), але на міжнародній соціальній філософії (впроваджувати ідеї, зокрема наші національні ідеї, у міжнародне світоглядне поле) та міжнародній психології (впливати на рівень сприйняття партнерами України її цінностей і вимог). У першому аспекті самій Україні важливо працювати над ідеєю, а не лише фактом, суб'єктності, незалежності нашої держави. У другому – життєво важливо вжити засобів міжнародного рекламування позитивного іміджу України як сильної геополітичної одиниці, чіпати яку не стільки «незаконно», як «собі дорожче»; отже, нам життєво необхідні майстри та просто фахівці зі своєї «геополітичної реклами»; ними можуть бути дипломати, журналісти, філософи, політологи, аналітики, блогери, діячі культури. Тоді як усім нам українцям варто навчитись: 1) демонструвати силу на ключових напрямках внутрішнього розвитку та міжнародної комунікації, оскільки вже сама демонстрація справляє враження та забезпечує певні гарантії; 2) рекламувати ті досягнення і прояви сили, що вже об'єктивно наявні завдяки нашим військовим і представникам усіх тих мирних сфер діяльності, що відзначаються креативністю й розвитком.

Зазначимо також, що відсутність національної ідеї перетворює державу в очах світової спільноти на другорядну, меншовартісну, провінційну в поганому сенсі слова (таку, де відсутнє держане мислення, а стратегічне мислення є дрібним, невинахідливим, позбавленим амбіцій). І це відбивається на механізмі суспільного добору професійних кадрів. Приміром, агресивна держава з деструктивним намаганням підкорити сусідів, розв'язати війну заради війни або неправомірної здобичі має викривлену, але конкретну національну ідею. І під цю ідею вимушено відкриває соціальні ліфти (полегшує динаміку вертикальної стратифікації) та розширює й підтримує відповідні опції для горизонтальної стратифікації. Це банально пояснюється тим, що по-

трібні талановиті люди, які вміють воювати та організовувати бойові дії на всіх рівнях та етапах. Звичайно, ці люди будуть використані та згодом забуті або знищені (як сталося у 1937 р. із царськими офіцерами, що допомогли створити Червону армію та виграти Громадянську війну). Але в короткостроковій перспективі наявність будь-якої національної ідеї призводить до динамічного руху. І з кожним разом знаходяться нові люди, приходять наступні покоління, що мають змогу реалізуватись, проявити власні здібності хоча б у певний проміжок часу.

Тоді як відсутність національної ідеї в цілому перетворює суспільство на підкреслено корумповане й депресивне, у якому абсолютно всі посади розподіляються серед знайомих просто тому, що це спосіб заробити гроші (чесним і нечесним шляхом), тоді як завдання по досягненню певного результату державного рівня взагалі відсутнє. У підсумку, найбільш креативна частина суспільства не здатна проявити професійні здібності або спрямовує всю енергію виключно на те, аби втриматись на певній посаді та вдовольнити формальним вимогам, наприклад, заповнивши купу нікому не потрібних паперів, що імітують «бурхливу діяльність»

Наявність же національної ідеї, у синергетичній термінології, можна назвати атрактором, що притягує групу людей, які готові відверто працювати на результат і уникати імітації в принципі. Доки ідея жива, вона в певних межах нейтралізує вплив корупції, а добір фахівців залежить не від формальних досягнень і знайомств, але від наявних дієвих *hard skills*. Тому конструктивний підхід полягає в тому, аби підживлювати такий національний вектор, а не боротися з корупцією якимось «узагалі». Ідеальне викорінення корупції все одно неможливе, оскільки люди природно спілкуються та мають коло знайомих, родичів тощо. Але значення національної ідеї має перевищувати цінність подібних корупційно-коопераційних зв'язків і мереж.

Розуміння сили без агресивних амбіцій, без намагання підкорити та зманипулювати не так просто знайти на рівні філософських засад. Скоріше, доводиться звертатись до погляду на вчення відповідних філософів лише з потрібного нам боку. Тому назвемо п'ятірку концептуальних засад не у хронологічному порядку, але від проведення найбільш прямих аналогій до використання окремих аспектів.

1. Якщо наводити перелік філософських вчень, пов'язаних із проявом сили, варто розпочати зі згадки про Фрідріха Вільгельма Ніцше (1844–1900). Ряд його ідей були і досі залишаються епатажними, провокаційними, нетолерантними, такими, що звучать радикально. Проте слід взяти до уваги важкий стан здоров'я філософа, що мав відбиток на його психіці. І, зрештою, очевидно, що довші роки життя та відсутність нападів головного болю з великою ймовірністю надали б

його ідеям більш завершеної форми. Хоча сказати «систематичної» не так просто, оскільки філософія Ніцше пов'язана зі світоглядом, орієнтованим на домінування волі над розумом, а отже, ближча до ірраціоналізму.

Уже з вищезазначеного очевидно, що буквально наслідувати Ніцше на рівні національної ідеї неприйнятно через небезпеку наразитись на звинувачення у прихованому фашизмі та різного роду дискримінації (зокрема за статевими та віковими ознаками). Крім того, емоційне тло його вчення є досить агресивним, що, можливо, зумовлено постійною боротьбою з хворобою та очікуванням нових нападів.

Але конструктивний момент з орієнтацією на прояв сили волі все ж можливо виокремити. Варто зробити акцент на прагненні до самовдосконалення аж до самоперевершення (гарним прикладом філософських досліджень у цьому руслі є праця [14]). Це не означає стати надлюдиною чи проголосити таку програму в державному масштабі в сенсі зневаги до людей, не означає самоствердження шляхом постулювання слабкості, нікчемності, примітивності якихось інших, занадто звичайних тощо. Але йдеться про сміливість змінитись у позитивному руслі такою мірою, аби не впізнати самого себе та власну країну.

Ще одним методологічним аспектом, який наочно демонструє філософія Ніцше, є регулярне протиставлення стратегії сили та стратегії жертвовності (іноді вони персоніфікуються через Діоніса та розп'ятого Христа). Варто усвідомити, що насправді працюють обидві. Історія Ісуса Христа дає абсолютний приклад того, як можна переконати опонента шляхом повної відмови від застосування сили. У такому разі доводиться констатувати повну відсутність ангажованості, тиску, примусу, визнання правоти через страх покарання тощо. А той, хто вважав себе переможцем, несподівано виявляється переможеним на духовному рівні, оскільки бачить, що його опонент готовий загинути за власні переконання (у суто філософському сенсі відповідно вчинив Сократ). Проте в цьому разі, обговорюючи стратегію демонстрації сили, ми намагаємося запобігти черговим спробам завдати шкоди Україні й українцям, перервати ланцюг регулярної жертвовності, аби вона не перетворилась на національно-ментальну звичку. Тому конструктивні аспекти вчення Ніцше можуть виявитися повчальними, але їх слід сприймати у складі набору достойних альтернатив.

2. Ще одна з найбільш одіозних постановок питання стосовно демонстрації сили належить Нікколо Мак'явеллі (1469–1527). Буквальне використання його порад виглядає в сучасних умовах неможливим через суто прагматичну мотивацію (утримання влади), яка не залишає місця морально-етичному складнику. Подібна позиція може бути цікавою для відвертого тирана. Проте в ситуації

постнекласичної науки, коли навіть природознавство опікується етичними аспектами власних винаходів і внутрішньої згоди на пошуки в тому чи іншому напрямку, індиферентні до моралі суспільні настанови та національна ідея виглядають абсурдно. На жаль, такого роду рішення іноді приймаються на рівні відносин суб'єктів міжнародного права, але і тут процеси глобалізації, на нашу думку, мають привести до практичного врахування хоча би міркувань справедливості й дотримання юридично затверджених угод.

Також підхід Мак'явеллі можна розглядати і як своєрідний захисний механізм. Варто згадати його славетне співвідношення любові та страху: «Усе ж Державець має бути обачним у своїй довірливості і вчинках, не лякатися себе самого і діяти неквапливо, з мудрістю і людяністю, щоб зайва довірливість не призвела до необережності, а надто велика підозріливість не зробила його нестерпним. Звідси виникла суперечка, що краще: щоб його любили, а не боялись, чи навпаки. Відповідають, що бажано було б і те, і те. Але оскільки поєднати це важко, то куди краще навіювати страх, ніж бути любимим, якщо вже без чогось одного довелося б обійтися» [13, с. 461]

Якщо подивитись на цю пораду не з точки зору боротьби за владу чи збройної агресії, але з позицій обстоювання власних справедливих інтересів, наприклад захисту території, прав за міжнародними угодами тощо, тоді зовсім не обов'язково нав'язувати страх. Фактично перед нашим опонентом можна поставити таку пропозицію: або вирішуємо ситуацію «полюбовно», або ж хай начувається. Це жодною мірою не принизить, хто і не прагнув конфлікту, але приклади жорсткого покарання (зокрема на рівні санкцій чи міжнародного трибуналу) мають зупинити занадто самовпевнених. Фактично страх постає не знаряддям панування над кимось, але засобом попередження для тих суб'єктів міжнародного права, які мають звичку орієнтуватися суто на власні інтереси. Відповідно в їх же інтересах буде уникнути небезпеки, що може бути викликана нашою силою (аж до ЗСУ та ССО) та дипломатичною і юридичною принциповістю в обстоюванні державних і національних інтересів.

Для України конкретною порадою від Мак'явеллі можуть бути слова стосовно порівняння стратегій прояву сили: «...треба врахувати ще одну обставину, а саме: чи володіє Державець такою державою, що може, в разі потреби, триматися власними силами, чи йому завжди необхідна чужа оборона... що, по-моєму, вистояти зуміють саме ті, хто завдяки масі людей чи грошей здатний виставити достатнє військо й дати бій усякому, хто на нього нападе. Навпаки, чужого захисту, по-моєму, завжди потребують ті, хто не може битися з ворогом у чистому полі, а змушений шукати сховку за мурами і там боронитися» [13, с. 445]. Відповідно, набагато перспективнішим є, по-перше, мати власні

сили для вирішення ключових екзистенційних завдань, забезпечення виживання держави та її народів, а по-друге, значно надійніше, демонструвати незалежність від зовнішньої допомоги. Інакше людина та держава справлятимуть враження слабких, що ховаються за стінами, покладаються на чужі гарантії та є легкою здобиччю.

3. Говорячи про демонстрацію сили, варто звернутись і до традиції стоїків, зокрема згадати філософа-імператора Марка Аврелія Антоніна (121–180). На його прикладі можна побачити парадоксальний варіант прояву сили, оскільки йдеться про важливість сили внутрішньої, а не зовнішніх її атрибутів (якими він, зважаючи на унікально високий соціальний статус, володів безпосередньо та чудово розумів їхні можливості й вартість). Здавалося б, під проявами сили слід мати на увазі якраз зовнішні аспекти. Проте цілком можна розрізнити як прояви зовнішньої сили (своєрідні прояви проявів), так і прояви внутрішньої. Останні, на перший погляд, можуть бути непомітними, але свідчать про надійний фундамент, потужні засади певної концепції, філософії, світогляду, ментальності, місії.

Відразу слід зауважити, що не варто впадати у крайність та буквально слідувати визначенню сили із 7-ї книги «Розмислів»: «54. Всюди та завжди лежить у твоїй силі, щоб побожно погодитися мовчки із своїм сучасним положенням; поводитися справедливо по відношенню до тих, що над тобою, та своїм вишколом впливати на свої теперішні думки, щоб до них не вкрадалося ніщо, що не було передше добре перевірене» [12, с. 71]. Недарма до стоїків належали як визначні чиновники Давнього Риму (разом з імператором), так і раби, зокрема Епіктет (бл. 50–135–140). У цьому контексті ми говоримо про силу як національну ідею саме для того, аби уникнути перетворення української держави на випробувальний полігон чужих геополітичних інтересів та видів зброї. Тому йдеться не про силу, потрібну для того, аби стоїчно терпіти. Навпаки, згадаймо парадокс, добре відомий професійним військовим: оборонятися на стратегічному та оперативному рівнях набагато важче, аніж наступати (оскільки доводиться відповідати на удари, віддавши ініціативу опонентові), але в той же час зовнішні спостерігачі схильні вбачати більшу силу якраз за тими, хто наступає, нападає, проявляє агресію. Україна вже сповна відчула наслідки такої несправедливої ситуації, тож не має потреби її повторювати.

Отже, сенс прояву внутрішньої сили має бути активним. Слід знаходити механізми демонстрації нашої духовної, культурної, інтелектуальної, економічної, військової, загалом цивілізаційної потужності без попереднього етапу важких випробувань на очах в усіх охочих. Якраз вдало дібраний механізм прояву внутрішньої сили має дозволити всього цього уникнути.

Деякі поради можна запозичити у Марка Аврелія безпосередньо. По-перше, це постійний мотив ставлення до матеріальних благ, як до чогось плінного, а отже, життя без страху втрати та навіть власної смерті (хоча і з повагою до неї). Тут можна згадати відомі слова з тієї ж 7-ї книги «Розмислів»: «69. Досконалість морального характеру полягає в тому, щоб проводити кожний день так, якби від був останній...» [12, с. 74] або «56. Гадай про себе, що ти мертвий та що в цій хвилині ти закінчив своє життя; і проживай згідно з природою ту решту життя, що ще тобі залишилася» [12, с. 71]. Не боятися смерті не означає померти. Але відсутність такого страху та прив'язаності до матеріального справляє потужне враження.

Іншим моментом є цікава аналогія з борцем, якою Марк Аврелій явно по-слуговувався в ситуаціях, пов'язаних із протистояннями. У 7-й книзі присутня порада щодо готовності до бою, хоча вона і справляє враження «гри другим номером»: «61. Мистецтво життя схоже більше на мистецтво борця, як на мистецтво танечника, в тому відношенні, що воно повинно стояти готове й сильне зустріти атаки, що приходять нагло й несподівано» [12, с. 72]. Але продовження цієї теми у книзі 12 гарно розкриває ідею внутрішньої сили: «У приміненні своїх принципів ти мусиш бути подібний до панкратиста, а не до гладіатора, бо гладіатор дозволяє впасти мечеві, яким послуговується, і його вбивають. Але перший завжди має свою руку і не потребує робити нічого, тільки користуватися нею» [12, с. 129]. Відповідно, бачимо сенс спиратися на ті «козири», що маємо у власних руках, не розраховуючи на допомогу зовні чи несподіваний загальний розклад карт, чекати якого можна дуже довго. Коли «сильні карти» в тебе на руках, будь-який розклад стає сприятливим. І опоненти й партнери змушені з цим рахуватися.

4. Військовий аспект мистецтва демонстрації сили одним із своїх першоджерел має збірку 36 давньокитайських стратагем [7]. Вона має значну евристичну силу, потенціал для наслідування, оскільки, крім канонічних, деякі сучасні перекладачі-коментатори пропонують власні доповнення як у позитивному, так і в негативному сенсі (т. зв. «антистратагеми» або катастрофічні стратегічні помилки). Її наскрізною темою є діалектика сили-слабкості та їх прояви. По-перше, це приховування намірів. Домінуюча концепція китайського стратегічного мислення (викладена в першій же стратагемі) – обман (опонента, союзників, власних солдат) – тобто, коли збираєшся щось робити, роби вигляд, що чиниш інше, бажано діаметрально протилежне. Це головна ідея китайської стратегії всіх часів. Конкретні поради викладені у стратагемах № 1, 7, 8, 10, 16, 21, 24, 27–30, 32, 34. Аби впровадити це на практиці, варто спробувати замаскувати певний план своїх дій: 1) визначити головну мету своєї діяльності в тій чи іншій сфері; 2) сформулювати протилежну до неї; 3) розпочати імітувати рух до цієї

протилежності; 4) здогадатись, як у цей час приховано рухатися до справжньої мети. Мотив демонстрації та приховування сили так само характерний для концепції легендарного давньокитайського генерала Сунь-Дзи (орієнтовно 544–496 до н. е.) [8], що презентує одне з найперших в історії цілісних бачень філософії воєнної справи.

По-друге, ціла група стратагем пов'язана з ситуацією, коли сила опонента є очевидною, і пряма боротьба видається вкрай важкою. Тоді китайці радять почати перемагати, не розпочавши війни. Тобто спочатку сили суперника варто послабити непрямим впливом: 1) слід діяти поступово і таємно; 2) можна використати протистояння ворога з іншими опонентами. Конкретні випадки наведено у стратагемах №3, 4, 15, 19, 23, 25, 33, 35.

І, по-третє, можна зробити ставку на внутрішню слабкість опонента (незалежно від того, наскільки сильним він здається ззовні). Таку слабкість варто та слід: 1) шукати й помітити; 2) за відсутності спровокувати самому; 3) скористатися нею, а не лише спостерігати. Рух всередині будь-якої стійкої системи завжди присутній, і, як правило, він діалектичний, тобто являє собою боротьбу протилежностей. Достатньо їх виокремити й порушити баланс. Цій тематиці присвячено стратагеми №9 та 20.

Загалом настанови на обман і таємні дії не відповідають нашій ментальності й українським воєнним традиціям. Але чітке усвідомлення та врахування того, що ворог знає про тебе (на відміну від реального стану справ), є суттєвою та корисною інтелектуальною практикою. Вміння ж пошуку внутрішніх слабкостей за зовнішніми проявами сили є нагальною необхідністю для вітчизняного стратегічного мислення, оскільки в реаліях геополітики ми регулярно маємо справу з тими, хто спирається на силові переваги, вважає Україну слабкою ланкою, на яку легко тиснути, тощо.

Також повчальною є сама настанова на виховання культури стратегічного мислення, згадки про яку ми бачимо в текстах тисячолітньої давнини. Один з авторів цієї статті спеціально акцентував на можливостях вдосконалення техніки підготовки військових у сенсі вдосконалення логічної та евристичної культури мислення в окремому дослідженні [15].

5. Також філософські засади використання поняття сили можуть бути не лише історико-філософськими, але й методологічними. Наприклад, Арістотель (384–322 до н. е.) не включив «силу» до славетного переліку 10 категорій [9, с. 5–33]. Звичайно, можна спробувати як її аналог вести мову про ентелехію (ἐντελέχεια) або енергію (ἐνέργεια). Або підійти не з точки зору фізики, але психології, та згадати відчуття, розум і волю як силу душі [10, с. 2–203].

Проте один з аспектів методу Арістотеля, орієнтований на середній, поміркований шлях, дозволяє подивитись на поняття сили практично. Одне

з класичних формулювань можна побачити в «Нікомаховій етиці»: «...надлишок (ἡ ὑπερβολή) і недостача (ἡ ἔλλειψις) згубні для розсудливості і мужності, а середина (ἡ μεσότης) – благодворна...» [11, с. 63]. Тобто сила не має бути надмірною, оскільки призведе до безрозсудства (у першу чергу по відношенню себе) та деструктивних наслідків (зокрема для інших). Так само мало сенсу буде в недостатньому застосуванні сили – більше того, військові, економісти, дипломати добре знають, як небезпечно робити нерішучий крок, що не досягає мети, але розкриває опоненту твій задум.

Відповідно, маємо креативне завдання теоретичної розробки, набуття практичного досвіду та опанування витонченого мистецтва демонстрації сили в якості національної ідеї в різних формах та на різноманітних рівнях.

Висновки.

– Після досягнення Україною незалежності питання національної ідеї оновилося та має реалізовувати завдання відстоювання та поступального розвитку держави.

– В умовах війни особливо гостро постало питання щодо активної стратегії протистояння агресії та безперспективності пасивного очікування зовнішньої допомоги, навіть обумовленої попередніми угодами.

– Одним із практично корисних векторів національної ідеї може стати концепт сили та мистецтво демонстрації сили.

– До національної стратегії розвитку є сенс внести ідею України як сильної держави та вжити відповідних заходів стосовно підвищення навичок та мистецтва тих фахівців, які формують її міжнародний, дипломатичний, культурний імідж в цьому аспекті.

– На рівні філософських засад можна залучити конструктивні ідеї з переліку таких концепцій: ідеї надлюдини в сенсі самовдосконалення та самоперевершення у Фрідріха Ніцше; опертя на власні сили у Нікколо Мак'явеллі; важливість внутрішньої сили згідно з Марком Аврелієм; виховання культури військового стратегічного мислення, вміння справляти на опонента враження, протилежне реальному стану справ тощо, з історії військового мистецтва, зокрема давньокитайського; використання сили шляхом практичної врівноваженості згідно з методологією Арістотеля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська національна ідея: генеза, сутність та реалізація : матеріали Всеукр. конф. з міжнар. участю (м. Острого, 28 черв. 2022 р.) / редкол.: І. Пасічник, Д. Шевчук, В. Жуковський та ін. Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2022. 142 с. doi: <https://doi.org/10.25264/28.06.2022>.
2. Станіславенко Л. Українська національна ідея: перспективи сучасної інтерпретації. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Т. 7, вип. 1. С. 184–189. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-1/27.pdf>.

3. Сергієнко Т. І. Національна ідея та її вплив на розвиток сучасного українського суспільства. *Політікус*. 2023. Вип. 4. С. 86–92. doi: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-4.14>.
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/u005_15?an=5&ed=2015_01_12.
5. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року : Проект Закону України від 07.08.2018. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>.
6. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>.
7. 36 страгем. Бізнес. Війна. Маніпуляції. Обман. Харків : Фоліо, 2016. 223 с.
8. Сунь-дзи. Мистецтво війни. Харків : Фоліо, 2023. 128 с.
9. Aristotle. The Organon / Ed. by R. B. Jones. 2016. 420 p. URL: https://www.rbjones.com/rbjpub/philos/classics/aristotl/obook_draft.pdf (дата звернення: 15.08.2025).
10. Aristotle. On the soul. Parva Naturalia. On breath. London : William Heinemann Ltd ; Cambridge ; Massachusetts ; Harvard : University Press, 1935. 538 p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.183331/page/2/mode/2up> (дата звернення: 10.07.2025).
11. Арістотель. Нікомахова етика / пер. В. Ставнюк. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
12. Марк Аврелій. Роздумування / пер. О. Омецинський. Буенос-Айрес : Наук.-дослідне т-во укр. термінології, 1986. 151 с.
13. Мак'явеллі Н. Державець / пер. з італ. А. Перепаді. Харків : Фоліо, 2007. 511 с.
14. Лютий Т. Ніцше. Самоперевершення. Київ : Темпора, 2017. 978 с.
15. Женжера С. В. Деякі особливості дидактики у підготовці військових та працівників служб спеціального призначення. *Національні інтереси України*. 2025. Вип. № 8 (13). С. 90–104. doi: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-8\(13\)](https://doi.org/10.52058/3041-1793-8(13)).

REFERENCES

1. *Ukrainska natsionalna ideia: geneza, sutnist ta realizatsiia*: proceedings of the Scientific and Practical Conference (2022). Ostroh: Publishing House of the National University Ostroh Academy. doi: <https://doi.org/10.25264/28.06.2022>
2. Stanislavenko, L. (2020). *Ukrainska natsionalna ideia: perspektyvy suchasnoi interpretatsii. Evropský politický a právní diskurz – European political and law discourse, Vol. 7, Issue 1, 184–189*. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-1/27.pdf> [in Ukrainian].
3. Sergiienko, T. I. (2023). *Natsionalna ideia ta yii vplyv na rozvytok suchasnoho ukrainskoho suspilstva. Politikus – Politicus, Vol. 4, 86–92*. doi: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-4.14>
4. Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina – 2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/u005_15?an=5&ed=2015_01_12 [in Ukrainian].
5. Pro Stratehiiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku: Proekt Zakonu Ukrainy vid 07.08.2018 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332> [in Ukrainian].

6. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> [in Ukrainian].
7. 36 stratahem. 36 stratahem. Biznes. Viina. Manipuliatsii. Obman. (2016). Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
8. Sun-dzy, (2023). Mystetstvo viiny. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
9. Aristotle, (2016). The Organon / Ed. by R. B. Jones. URL: https://www.rbjones.com/rbjpub/philos/classics/aristotl/obook_draft.pdf
10. Aristotle, (1935). On the soul. Parva Naturalia. On breath. London: William Heinemann Ltd; Cambridge, Massachusetts, Harvard: University Press. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.183331/page/2/mode/2up>.
11. Aristotel, (2002). Nikomakhova etyka / per. by V. Stavniuk. Kyiv: Aquilon-Plus [in Ukrainian].
12. Avrelii, Mark (1986). Rozdumuvannia / per. O. Ometsynskyi. Buenos Aires: Naukovodoslidne tovarystvo ukrainskoi terminolohii [in Ukrainian].
13. Makiavelli, N. (2007). Derzhavets / per. by A. Perepadi. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
14. Liutyi, T. (2017). Nitsshe. Samoperevershennia. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
15. Zhenzhera, S. V. (2025). Deiaki osoblyvosti dydaktyky u pidhotovtsi viiskovykh ta pratsivnykiv sluzhb spetsialnoho pryznachennia. *Natsionalni interesy Ukrainy – National interests of Ukraine*, 8(13), 90–104. doi: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-8\(13\)](https://doi.org/10.52058/3041-1793-8(13)) [in Ukrainian].

Izuita Petro Oleksandrovych, Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Professor of the Department of Industry Law and General Legal Disciplines
of the Institute of Law and Public Relations of the Open International University
of Human Development “Ukraine”,
Kyiv, Ukraine

Zhenzhera Serhij Volodymyrovych, Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of International Relations and Political
Consulting of the Institute of Law and Public Relations of the Open International
University of Human Development “Ukraine”,
Kyiv, Ukraine

THE CONCEPT OF POWER IN THE FORMATION OF THE NATIONAL IDEA’S PHILOSOPHY OF AN INDEPENDENT AND SELF-SUFFICIENT UKRAINE (WORLD VIEW AND LEGAL ASPECTS)

The article emphasizes the absence of a single national idea of modern Ukraine. The assumption is made regarding the orientation towards the concept of power (force). The

concept of power (force) in the history of philosophy in its constructive manifestations is analyzed. The importance of popularizing the strengths of the Ukrainian state and people at the international level is emphasized. Attention is paid to the training of specialists in relevant fields and services.

Keywords: national idea, manifestations of power (force), self-improvement, fear, inner strength, moderate path, stratagems.

